

Σκέψεις για την Παιδεία και την Αριστερά

του Αλέξανδρου Χρύση*

I. Αποτελεί κοινότοπη και μονότονα επαναλαμβανόμενη διαπίστωση το γεγονός ότι ο θεσμός του ακαδημαϊκού ασύλου, η αφητηρία του οποίου ανιχνεύεται στην εποχή του ύστερου Μεσαίωνα, εξέφρασε ιστορικά την αντίσταση, αλλά και τη θωράκιση των σκεπτόμενων ανθρώπων απέναντι στο δεσποτισμό της εκκλησιαστικής και της κρατικής εξουσίας.**[1]** Ειδικότερα στην πατρίδα μας, το πανεπιστημιακό άσυλο αποτέλεσε κορυφαία κατάκτηση του αντιδικτατορικού φοιτητικού κινήματος, κατάκτηση η οποία, αν και δεν αποτυπώνεται ρητά στο ελληνικό σύνταγμα, είναι ωστόσο άμεσα συναρτημένη με τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία της τέχνης, της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας.**[2]**

Ως «πλήρως αυτοδιοικούμενα», σύμφωνα με τα συνταγματικώς προβλεπόμενα,**[3]** τα ΑΕΙ, διαμέσου των νομίμως συντεταγμένων οργάνων τους, είναι καταρχήν αρμόδια για την προστασία και την αξιοποίηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας ως έννομου αγαθού, γεγονός που συνεπάγεται προφανώς επιμέρους θεσμικά κατοχυρωμένες δυνατότητες, αλλά και νομικές δεσμεύσεις των αρμόδιων ακαδημαϊκών φορέων. Οι φορείς αυτοί, πρωτίστως διδακτικό προσωπικό και φοιτητικό σώμα, δεν έχουν απλώς το δικαίωμα να προάγουν, αλλά και την υποχρέωση να διασφαλίζουν την ακαδημαϊκή ελευθερία έναντι οιασδήποτε επιχειρεί με οποιονδήποτε τρόπο την κατάλυσή της.

Χωρίς αμφιβολία, το **ακαδημαϊκό άσυλο** συνιστά θεμελιώδη ασφαλιστική δικλείδα για τη λειτουργία της **ακαδημαϊκής ελευθερίας**, δηλαδή για την ανεμπόδιστη ελευθερία της σκέψης, της έρευνας και της διδασκαλίας στους ακαδημαϊκούς θεσμούς, όπου αυτή θεραπεύεται.^[4] Σκοπός του ακαδημαϊκού ασύλου αποτελεί η προστασία αυτής καθαυτής της ακαδημαϊκής ελευθερίας και των φορέων της σε όλες τις συνδεόμενες με την ακαδημαϊκή ελευθερία δράσεις τους, καθώς χωρίς τη λειτουργία αυτού του θεσμού ή ίδια η άσκηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας καθίσταται τουλάχιστον προβληματική και ευάλωτη απέναντι σε κάθε κρατική και ιδιωτική αυθαιρεσία, απέναντι σε μεθοδευμένες πρακτικές που επιδιώκουν τη φαλκίδευση ή και την κατάργησή της.**[5]**

Συμπέρασμα, λογικά αυτονόητο, αλλά δυστυχώς όχι και πρακτικά σεβαστό: από την κοινωνική αφητηρία του και τη νομική μορφοποίησή του το ακαδημαϊκό άσυλο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο προς την ακαδημαϊκή ελευθερία, δηλαδή το σκοπό, για την εξυπηρέτηση του οποίου διεκδικήθηκε με αγώνες, κατακτήθηκε και θεσμοθετήθηκε. Το ακαδημαϊκό άσυλο δεν μπορεί να υπάρχει παρά μόνον ως μέσο που αποσκοπεί στη διασφάλιση της διαρκούς και ανεμπόδιστης άσκησης της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Και αντιστρόφως, η ακαδημαϊκή ελευθερία, χωρίς τη λειτουργία του ακαδημαϊκού ασύλου, παραμένει σε κρίσιμο βαθμό απροστάτευτη.

II. Με την ψήφιση του νόμου 4623/2019, και ειδικότερα με την ψήφιση του άρθρου 64 του συγκεκριμένου νόμου, το ελληνικό κράτος «απαλλάχθηκε» από το θεσμό του ακαδημαϊκού ασύλου, ένα θεσμό που, με την ανοχή ή/και την αδυναμία τόσο των αρμόδιων ακαδημαϊκών οργάνων, πρωτίστως των πρυτανικών αρχών, αλλά και λόγω της ανυπαρξίας ενός αυθεντικού πανεπιστημιακού κινήματος, παραβιάστηκε κατάφορα μέχρι σήμερα. Απέναντι στην πολύμορφη και κατά συρροή παραβίαση του ακαδημαϊκού ασύλου και της ακαδημαϊκής ελευθερίας -παραβίαση που εκτυλίσσεται επί χρόνια με την «επιχειρηματική» δραστηριότητα ιδιωτικών και παρα-ιδιωτικών ομάδων συμφερόντων, αλλά και με τη δράση ψευδεπίγραφων «αντι-εξουσιαστικών» ομάδων- η μεγάλη πλειοψηφία όσων κινητοποιήθηκαν την περίοδο

2006-2007 για την υπεράσπιση του άρθρου 16 μοιραία και άβουλη παρακολουθεί τον εκφυλισμό της όποιας ακαδημαϊκής ζωής, μία από τις συνέπειες του οποίου υπήρξε και η νομική κατάργηση του ακαδημαϊκού ασύλου.

Το ζήτημα, όμως, δεν είναι στενά και κυρίως **νομικό**. Θα μπορούσε μάλιστα να υποστηριχθεί ότι ως *συνταγματική* ασφαλιστική δικλείδα της ακαδημαϊκής ελευθερίας, το άσυλο δεν μπορεί να καταργηθεί με ψήφιση νόμου. **[6]** Το ζήτημα είναι βαθύτερα κοινωνικό και, με την ευρεία έννοια του όρου, **πολιτικό**. Χωρίς αμφιβολία η ακαδημαϊκή ελευθερία έχει επί τη ουσίας υπομονευτεί και το ακαδημαϊκό άσυλο έχει ήδη καταργηθεί *de facto*, πολύ πριν καταργηθεί *de jure*. Αλλά εκπαιδευτικοί φορείς και κοινωνικό κίνημα να το υπερασπισθούν δεν υπάρχουν σήμερα. Μικρές και ασύντακτες είναι οι δυνάμεις διδασκόντων και διδασκομένων, που νοιάζονται ειλικρινά για τις ακαδημαϊκές ελευθερίες προς χάριν των οποίων διεκδικήθηκε και κατακτήθηκε το πανεπιστημιακό άσυλο.

Ένα μεγάλο μέρος του διδακτικού προσωπικού αντιμετωπίζει το αυθεντικό ακαδημαϊκό έργο ως πάρεργο. Με δεδομένη τη μισθολογική υποβάθμισή τους, ολοένα και περισσότεροι διδάσκοντες στρέφονται στο κυνήγι των κονδυλίων, θέτουν σε δεύτερη μοίρα το διδακτικό και συγγραφικό έργο και υποτάσσουν, όπου και όσο αυτό είναι δυνατόν, την έρευνα και τη μελέτη τους στις απαιτήσεις επιχειρηματικών ομίλων, την ίδια στιγμή που ομνύουν στις ελευθερίες της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας. Τα προγράμματα σπουδών, η έρευνα, αλλά και η διοίκησή των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ολοένα και περισσότερο υποκύπτουν στη λογική του «επιχειρείν» και στην πρακτική του «εμπορεύεσθαι», ενώ, αντί κινήματος παιδείας, στο πανεπιστήμιο, και προφανώς όχι μόνο σ' αυτό, εκδηλώνεται από «φοιτητικές» και παρα-φοιτητικές ομάδες κρούσης ένας φθηνός πρακτικισμός, που ανάγει την καταστροφή σε αυτοσκοπό και την τυφλή βία σε φετίχ.

III. Σε μια εποχή που οι αστικές δυνάμεις στην Ελλάδα συσπειρώνονται, και μάλιστα σε προγραμματική βάση, στην αντίπερα κοινωνική, πολιτική και ιδεολογική όχθη, στην 'καθ' ημάς' Αριστερά, κυριαρχεί δυστυχώς η στερεοτυπική σκέψη και η συνθηματολογία. Ενώ το αστικό συγκρότημα εξουσίας στη χώρα μας ανασυντάσσεται και αναδεικνύει με τους δικούς του τρόπους, και προφανώς προς εξυπηρέτηση των δικών του συμφερόντων, μείζονος σημασίας κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, η κοινοβουλευτική και εξωκοινοβουλευτική Αριστερά πάσχουν από γενικότερη ένδεια συστηματικού προβληματισμού και κριτικής αντιμετώπισης τέτοιων θεμάτων που, βάσει σχεδίου, φέρει ήδη στο προσκήνιο και προωθεί επειγόντως προς νομοθετική ρύθμιση το κυβερνών κόμμα. Η περίπτωση του ακαδημαϊκού ασύλου είναι, κατά τούτο, απολύτως ενδεικτική και διδακτική.

Οι αντικειμενικές και υποκειμενικές ευθύνες της Αριστεράς αποδεικνύονται καταλυτικές. Με τις δικές τους πολιτικές πρακτικές, οι κομμουνιστικής αναφοράς πολιτικές οργανώσεις, με το δογματισμό τους ή/και με την αδιαφορία τους για τη γνώση και την κριτική σκέψη, συνέβαλαν και συμβάλλουν καθοριστικά στην αποξένωση που νιώθουν πολλοί νέοι άνθρωποι σε σχέση προς το πανεπιστήμιο και την κριτική θεωρία κατεξοχήν. Και καταλήγει, κωμικοτραγικό, αλλά και εξαιρετικά επώδυνο, να διαπιστώνει κανείς ότι φοιτητές και φοιτήτριες που απαξιώνουν τη γνώση όχι μόνον εντός, αλλά και εκτός πανεπιστημίου, εμφανίζονται υπέρμαχοι του πανεπιστημιακού ασύλου. Φαντάζει θέατρο σκιών, η «υπεράσπιση» αγαθών και αξιών, όπως η ακαδημαϊκή ελευθερία και το ακαδημαϊκό άσυλο, όταν στην καθημερινότητα αυτών των ανθρώπων, πολλοί από τους οποίους είναι και οργανωτικά ενταγμένοι σε κομμουνιστικές οργανώσεις νεολαίας, τέτοια αγαθά και τέτοιες αξίες υποβαθμίζονται δραματικά και δεν εμπνέουν.

IV. Υπάρχει άραγε άλλος δρόμος; Υπάρχει εναλλακτική απέναντι στο σκοταδισμό, που απλώνεται χωρίς αντιστάσεις στο εκπαιδευτικό τοπίο της χώρας μας, ιδιαιτέρως σε αυτό της ανώτατης εκπαίδευσης, μεταμφιεσμένος σε «εκσυγχρονισμό», σε «πρόοδο», ακόμη και σε «εξέγερση» ;

Προφανώς, δεν είναι ο δρόμος του κυνικού ρεαλισμού της υποταγής ή, έστω, της προσαρμογής στην εκπαιδευτική πολιτική της κυρίαρχης τάξης, των κοινωνικών συμμάχων της και των πολιτικών

εκπροσώπων της. Δεν είναι όμως και ο δρόμος της παρηγορητικής ψευδαίσθησης ότι μπορεί δήθεν το αστικό κράτος, απλά και μόνο με επιμέρους μεταρρυθμίσεις, να οδηγήσει σε κοινωνία ουσιαστικά ελεύθερων πολιτών. Πόσο ανοιχτό στις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις και πόσο αξιόπιστος εγγυητής της πολιτικής ελευθερίας είναι άραγε ένα κράτος, που διακηρύσσει συνταγματικά σκοπό της παιδείας την ανάπτυξη «εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης»(!),**[7]** την ίδια στιγμή μάλιστα που «εκσυγχρονίζεται» και δίνει όρκους πίστης στη διεθνή θεότητα του κεφαλαίου και του χρήματος;**[8]** Δοκιμάζονται πράγματι, και από αυτή την κατεύθυνση, οι αντοχές και αποκαλύπτονται τα όρια των συνταγματικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, της ακαδημαϊκής ελευθερίας κατεξοχήν, κάτω από το ιδεολογικό βάρος τέτοιων διατυπώσεων.**[9]**

Ο εναλλακτικός δρόμος δεν μπορεί να είναι, τέλος, και αυτός της πλασματικής αντιπαράθεσης με τον αντίπαλο για την 'τιμή των όπλων' και μόνον, δεν μπορεί να είναι αυτός της αβαθούς ανάγνωσης των εξελίξεων και της συλλογής υπογραφών κάτω από στερεοτυπικά κείμενα, κατάλοιπα και άψυχα ανάτυπα μιας εποχής που ανήκει πλέον ανεπιστρεπτί στο χθες, αλλά εξακολουθεί να στοιχειώνει ως εμμόνη τις χωρίς κοινωνικό αντίκρισμα ανακοινώσεις συνδικαλιστικών φορέων και τις μονότονα καταγγελτικές προκηρύξεις κομμάτων της Αριστεράς και πολιτικών οργανώσεων νεολαίας.

Ο πραγματικά διαφορετικός δρόμος είναι ο δρόμος ενός **πολιτισμικού και πολιτικού αγώνα** μακράς διάρκειας και μακράς πνοής με στόχο μια κοινωνία ολόπλευρα αναπτυσσόμενων προσωπικοτήτων. Είναι ο δρόμος της 'μετά λόγου γνώσεως', δηλαδή βάσει **διεπιστημονικά τεκμηριωμένου προγράμματος**, σύγκρουσης με τη ραγδαία παρακμάζουσα, στον τόπο μας και διεθνώς, αστική τάξη πραγμάτων. Είναι μια ανηφορική πορεία επίπονης, αλλά γόνιμης αναμέτρησης, καταρχάς με τον, από πολλές πλευρές, καθημαγμένο ψυχικό κόσμο μας, ένα εγχείρημα που απαιτεί αναδιάταξη αξιών και προτεραιοτήτων σε μια καθημερινότητα που μοιάζει με ελευθερία και ζωή, αλλά είναι κομπορμισμός και θάνατος. Ένα τέτοιο δρόμο, ιδιαίτερα στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, μπορούν να ανοίξουν και να διαβούν νέοι, κυρίως, άνθρωποι, αλλά και αυτοί οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, που, χωρίς να απαξιώνουν το παρελθόν των κοινωνικών κινημάτων και, ειδικότερα, των εκπαιδευτικών αγώνων, αντιμετωπίζουν ωστόσο κριτικά αντιλήψεις και πρακτικές αυτού του παρελθόντος και αυτοκριτικά τη μέχρι σήμερα δική τους πράξη και απραξία στα ακαδημαϊκά και στα ευρύτερα κοινωνικά δρώμενα.

V. Υπαινίχθηκα, μόλις, την εναλλακτική μιας **παιδαγωγικής αναγέννησης** με πολιτική αφετηρία και πολιτική στόχευση, την εναλλακτική ενός παιδαγωγικού και πολιτικού πολιτισμού με στρατηγικό σκοπό μια καθολική κοινωνική απελευθέρωση. Προς τούτο, η αναγκαιότητα ενός **προγραμματικού σχεδίου** ίδρυσης ενός νέου, **ριζικά νέου** όμως, **συλλογικού πολιτικού ηγεμόνα**, είναι αδήριτη. Δυνάμεις, επιστημονικές, καλλιτεχνικές, πολύμορφα δημιουργικές υπάρχουν, αλλά δυστυχώς παραμένουν διάσπαρτες, ασυντόνιστες, χωρίς ιεράρχηση στόχων και πλαίσιο δράσης, με απελευθερωτικό όραμα, μα ταυτόχρονα ευάλωτες στον ατομισμό και στην ιδιώτευση. Η παραδοχή ότι οι υπάρχουσες πολιτικές οργανώσεις της κομμουνιστικής Αριστεράς δεν είναι σε θέση να εκφράσουν πολιτικά μια τέτοια κοινωνική αναγεννητική δυναμική, παραδοχή που κάτω από άλλες συνθήκες θα έμοιαζε ή και θα ήταν, ίσως και άδικα, αφοριστική, κατέληξε ρεαλιστική. Καιρός, λοιπόν, να εγκαταλείψουμε το άσυλο της φαντασίωσης, για να αναμετρηθούμε με τον κόσμο του πραγματικού...

30.08.2019

*** Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου & μέλος της Συντακτικής Επιτροπής των Τετραδίων Μαρξισμού**

[1] Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο ομότιμος καθηγητής του ΑΠΘ Αντώνης Μανιτάκης, το πανεπιστημιακό άσυλο, «καθιερώθηκε από την πρώτη εμφάνιση των πανεπιστημίων, ενώ έδου ο

Μεσαίωνα, στις πρώτες πανεπιστημιακές μονάδες της Ιταλίας, στην Παβία και στην Πάντοβα. Στρεφόταν κατά του εκκλησιαστικού σκοταδισμού της εποχής και εναντίον κάθε επέμβασης στην ελευθερία της σκέψης, της έρευνας και της διδασκαλίας.» [Αντώνης Μανιτάκης, «Οι καταχραστές του ασύλου», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 5 Αυγούστου 2019]

[2] «1. Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες· η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα.» (Άρθρο 16§1 του Συντάγματος)

[3] «Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση.» (Άρθρο 16§5 του Συντάγματος)

[4] Ως προς το ζήτημα της ακαδημαϊκής ελευθερίας και του ακαδημαϊκού ασύλου, εξέχουσας σημασίας εξακολουθεί να παραμένει και στις μέρες μας η ανάλυση του κορυφαίου συνταγματολόγου Αριστόβουλου Μάνεση με θέμα «Η συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας», κείμενο που ανατέμνει τις σχετικές ρυθμίσεις του Συντάγματος του 1975 και το οποίο είχε δημοσιευτεί και στο περιοδικό *Ο ΠΟΛΙΤΗΣ*, τεύχος 6, Νοέμβριος 1976, σσ. 16-32.

[5] Από την πρόσφατη πλούσια επί του θέματος αρθρογραφία, αναφέρω ενδεικτικά:

-Αντώνης Μανιτάκης, «Οι καταχραστές του ασύλου», ό.π.

-Γιώργος Σωτηρέλης, «Ανέφικτη και απρόσφορη η “κατάργηση” του ασύλου», <https://slpress.gr/koinonia/anefikti-kai-aprosfori-i-quot-katargisi-quot-toy-asyloy/>

[6] Βλ. Γιώργος Σωτηρέλης, «Ανέφικτη και απρόσφορη η “κατάργηση” του ασύλου», ό.π.

[7] «Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλάσή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.» (Άρθρο 16§2 του Συντάγματος)

[8] Ήταν στα 1875, σε ένα κείμενό του, που κατέληγε με τη βιβλική φράση “Dixi et salvavi animam meam” [«Μίλησα και έσωσα την ψυχή μου»], όταν ο Marx, στρεφόμενος εναντίον του **‘μεταρρυθμιστικού’ κρατισμού** των ηγετών της ιδρυόμενης τότε Γερμανικής Σοσιαλδημοκρατίας και χωρίς να υποτιμά τους αγώνες για τα δικαιώματα του πολίτη, φώτιζε με το δικό του τρόπο τον ορίζοντα της **ελευθερίας**: «Η ελευθερία συνίσταται στη μετατροπή του κράτους από όργανο που επιβάλλεται επί της κοινωνίας σε ένα [όργανο] εξ ολοκλήρου υποταγμένο σε αυτή.» [Karl Marx, *Η κριτική του προγράμματος της Gotha*]

[9] Βαρύνουσας σημασίας αποδεικνύεται και στις μέρες μας η ερμηνεία της συνταγματικής διάταξης του άρθρου 16§2 για τον εθνικο-θρησκευτικό σκοπό της παιδείας ως ‘βασικής αποστολής’ του κράτους από τον Αριστόβουλο Μάνεση: «Τέτοιες συνταγματικές διατάξεις, που καθορίζουν τούς ‘σκοπούς της παιδείας’, έστω και αν είναι απλώς κατευθυντήριες για το νομοθέτη κατά τον καθορισμό του εκπαιδευτικού προγράμματος, δεν υπήρχαν πάντως σέ κανένα ελληνικό Σύνταγμα πριν από το 1952 ούτε υπάρχουν σέ κανένα σύγχρονο ισχύον ευρωπαϊκό Σύνταγμα [...]. Καθιερώνουν στο επίπεδο του Συντάγματος την ιδεολογική μονοπώληση της εκπαίδευσης καί τείνουν να την καταστήσουν επίσημα ‘κατευθυνόμενη’. Εάν τούτο είναι ίσως αναπόφευκτο καί θεμιτό, ως ένα σημείο, από την ίδια τη φύση της κρατικής εξουσίας —κάθε κράτους— πού προσπαθεί έτσι να εξασφαλίσει την επιβολή της, όχι μόνο με τούς καταναγκαστικούς αλλά καί με ιδεολογικούς μηχανισμούς, με τούς όποιους επιδιώκει να αποσπάσει τη συγκατάθεση (consensus) των υπηκόων της, είναι εντούτοις απαράδεκτη αυτή ή θεσμοθέτηση τής ιδεολογικής χειραγώγησης ιδίως στο χώρο των Α.Ε.Ι. Διότι υπονομεύει καί περιορίζει βασικά τη δυνατότητα διεξαγωγής αντικειμενικής καί ανεπηρέαστης, δηλαδή πραγματικά επιστημονικής έρευνας

καί διδασκαλίας, πού είναι ή ουσία τής ανώτατης εκπαίδευσης.» [Αριστόβουλος Μάνεσης, «Η συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας», ό.π., σσ. 24-25]